

Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi

Editörler:

Prof. Dr. Refik Turan - Prof. Dr. Kadir Ulusoy

3. Baskı

Editörler: Prof. Dr. Refik TURAN - Prof. Dr. Kadir ULUSOY

FARKLI YÖNLERİYLE DEĞERLER EĞİTİMİ

ISBN 978-605-364-822-2
DOI 10.14527/9786053648222

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2019, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**idir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindex.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

1. Baskı: Eylül 2014, Ankara
3. Baskı: Kasım 2019, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Salmat Basım Yayıncılık Ambalaj Sanayi Tic. Ltd. Şti.
Büyük Sanayi 1. Cadde 95/1
İskitler/ANKARA
Tel: 0312-3411020
Faks: 0312-3413050

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 26062

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Son yıllarda dünyadaki, bölgemizdeki ve ülkemizdeki gelişmeler değerler eğitimine ne kadar ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Milli Eğitim Bakanlığının program çalışmalarında ve son zamanlarda yapılan birçok konferans, seminer, çalıştay ve sempozyumda değerler eğitimi üzerinde durulması dikkate değer gelişmelerdir.

Toplumları şekillendiren eğitim süreci içerisinde ruh katılmak istenildiğinde “değerler eğitimine” ihtiyaç duyulur.

İnancımızda, kültürümüzde ve tarihimizde değerli bir toplum olunması için söylenenler ve yapılanlar o kadar fazladır ki bunları eğitim ve öğretimle şimdiki ve gelecek nesillere aktarmak görevimizdir.

“Ben ancak güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim”, diyen Hz. Muhammed (s.a.v.), “İman bakımından müminlerin en mükemmeli, ahlak bakımından en güzel olan ve ailesine en güzel davranandır” hadisiyle de çağımıza da ışık tutan bir yol göstermiştir.

Hz. Ali'nin söylediği gibi “nasıl bakarsan öyle görürsün” sözünden esinlenerek, “iyi bakalım ki iyi görelim”, “güzel bakalım ki güzel görelim” anlayışıyla hareket edip,

Atatürk'ün de belirttiği gibi “millî mevcudiyetin temelini, millî şuurda ve millî birlikte görmekteyiz” her türlü millî görevi yerine getirirken de millî ahlâka ve millî değerlere sahip olarak hareket etmeliyiz.

Her alanda ihtiyaç duyulan ve gerçekten içinin iyi doldurulması gereken bir kavram olan “değer” farklı yönleriyle ele alındıkça daha da etkili olacaktır. Bu bilinçle, yaklaşık 1 yıl önce çıktığımız yolda 15 bölümden oluşan güzel bir kitap ortaya çıkarmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Kitabımızda değerler ve değerler eğitiminin farklı yönleri ele alınırken, özellikle okulda, ailede ve çevrede değerler eğitiminin önemine vurgu yapılmıştır. Değerler eğitiminin ayrılmaz parçaları olan karakter eğitimi, demokratik vatandaşlık, insan hakları eğitimi, çocuk hakları ve okul kültürü ile değerlerin medya boyutu üzerinde durulması kitabımızın önemini artırmaktadır. Demokratik vatandaşlık, değerler eğitimi ve vatandaşlık eğitiminin verilmesinde önemli yere sahip olan yurt bilgisi, sosyal bilgiler ve tarih derlerinde değerler eğitimi üzerinde de durulmuştur.

Kitabımızın değerler eğitimi, demokratik vatandaşlık ve insan hakları başta olmak üzere eğitimin birçok alanına katkı sağlaması amacıyla...

Kitabımızın oluşumu aşamasında emeği geçen tüm yazar arkadaşlara ve kitabın dizgi aşamasında emek veren Pegem Akademi çalışanlarına ve şirket müdürü Servet Sarıkaya'ya teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Refik TURAN
Prof. Dr. Kadir ULUSOY
Kasım 2019, Ankara

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

BÖLÜM 1

DEĞERLİ BİR KAVRAM OLARAK "DEĞER VE DEĞERLER EĞİTİMİ"

Prof. Dr. Kadir ULUSOY

Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ABD.
ulusoykadir@gmail.com

Prof. Dr. Ali ARSLAN

Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü
cimderaslan@hotmail.com

BÖLÜM 2

OKULDA DEĞERLER EĞİTİMİ

Doç. Dr. Tuğba SELANİK AY

Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi
İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği ABD.
tsay@aku.edu.tr

BÖLÜM 3

OKUL KÜLTÜRÜNDE DEMOKRASİNİN YERİ

Doç. Dr. Metin ELKATMIŞ

Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kırıkkale, Türkiye
İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği ABD.
metinelkatmis@hotmail.com

BÖLÜM 4

AİLEDE DEĞERLER EĞİTİMİ VE PROGRAM İHTİYACI

Doç. Dr. Vedat AKTEPE

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Eğitim Fakültesi
İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği ABD.
vedat.aktepe@hotmail.com

BÖLÜM 5

TOPLUMSAL YAŞAM VE DEĞERLER

Dr. Öğr. Üyesi Taha YAZAR

Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim
Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü
tahayazar2011@gmail.com

BÖLÜM 6

ÇEVRESEL DEĞERLER VE EĞİTİMİ

Prof. Dr. Kadir KARATEKİN

Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi
İlköğretim Sınıf Öğretmenliği ABD.
kadirkaratekin@gmail.com

Doç. Dr. Ömer Faruk SÖNMEZ

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi
İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ABD.
sonmez.omerfaruk@gmail.com

BÖLÜM 7

MEDYA VE DEĞERLER

Prof. Dr. Kubilay YAZICI

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD
kyazici@nigde.edu.tr

BÖLÜM 8**DEĞER EĞİTİMİNDE GÜNCEL OLAYLAR İLE BELİRLİ GÜN VE HAFTALARDAN YARARLANMA****Prof. Dr. Handan DEVECİ**

Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi
İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD.
hanil@anadolu.edu.tr

Doç. Dr. Tuba ÇENGELCİ KÖSE

Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi
İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD.
tubacengelci@anadolu.edu.tr

BÖLÜM 9**KARAKTER EĞİTİMİNDE VATANDAŞLIK EĞİTİMİNİN YERİ VE ÖNEMİ****Dr. Öğr. Üyesi Ebru AY**

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi
İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD.

BÖLÜM 10**VATANDAŞLIK, DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİNİN GEREKLİLİĞİ****Prof. Dr. Zafer ÇAKMAK**

Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi
İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ABD.
zafercakmak23@gmail.com

Doç. Dr. İsmail Hakan AKGÜN

Adıyaman Üniversitesi Eğitim Fakültesi
İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ABD.
hakanakgun02@gmail.com

BÖLÜM 11

DEMOKRATİK VATANDAŞLIK VE ÇOCUK HAKLARI EĞİTİMİ

Prof. Dr. Zihni MEREY

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ABD

zihnimerey@hotmail.com

Doç. Dr. Zafer KUŞ

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ABD.

zaferkus@gmail.com

BÖLÜM 12

TARİH EĞİTİMİ VE DEĞERLER

Prof. Dr. İsmail H. DEMİRCİOĞLU

Trabzon Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi

Doç. Dr. Ebru DEMİRCİOĞLU

Trabzon Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi

BÖLÜM 13

İLKOKUL YURT BİLGİSİ, TOPLUM VE ÜLKE İNCELEMELERİ VE SOSYAL BİLGİLER DERSLERİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA DEĞER VE DEĞERLER EĞİTİMİ

Prof. Dr. Bayram TAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi İhsan ÜNLÜ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Eğitim Fakültesi

BÖLÜM 14**DEĞER KAZANDIRMADA ÖRNEK OLAY İNCELEME YÖNTEMİ****Prof. Dr. Ahmet NALÇACI**

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
ahnalcaci@hotmail.com

BÖLÜM 15**SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE DEĞER EĞİTİMİ ETKİNLİK
ÖRNEKLERİ: İLKOKUL 4. SINIF****Doç. Dr. Mustafa TAHİROĞLU**

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Eğitim Fakültesi,
İlköğretim Sınıf Öğretmenliği ABD.
mtahiroglu@nevsehir.edu.tr

BÖLÜM 16**HAYAT BİLGİSİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ****Prof. Dr. Selahattin KAYMAKCI**

Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD.
kaymakci37@yahoo.com

İÇİNDEKİLER

Ön Söz..... iii

BÖLÜM 1 **DEĞERLİ BİR KAVRAM OLARAK** **“DEĞER VE DEĞERLER EĞİTİMİ”** *(syf: 1-16)*

Giriş.....	2
Değer Nedir?.....	3
Değerler Eğitimi	7
Sonuç.....	11
Kaynakça.....	13
Yazarlar Hakkında.....	15

BÖLÜM 2 **OKULDA DEĞERLER EĞİTİMİ** *(syf: 17-40)*

Giriş.....	18
Değer Eğitimine Yönelik Olarak Okullarda Gerçekleştirilebilecek Etkinlikler	21
Programda Yer Alan Değerlere Yönelik Olarak Gerçekleştirilebilecek Etkinlik Örnekleri	22
Adil Olma Değeri	22
Aile Birliğine Önem Verme Değeri	23
Bağımsızlık Değeri	23
Barış Değeri.....	24
Bilimsellik Değeri.....	24
Çalışkanlık Değeri.....	25
Dayanışma Değeri.....	26
Duyarlılık Değeri.....	27
Dürüstlük Değeri	28
Estetik Değeri.....	28
Hoşgörü Değeri	29
Misafirperverlik Değeri.....	29
Özgürlük Değeri.....	30

Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değeri	31
Sevgi Değeri	32
Sorumluluk Değeri.....	33
Saygı Değeri	33
Temizlik Değeri	34
Vatanseverlik Değeri.....	35
Yardımseverlik Değeri	35
Kaynakça.....	37
Yazar Hakkında.....	40

BÖLÜM 3

OKUL KÜLTÜRÜNDE DEMOKRASİNİN YERİ

(syf: 41-76)

Giriş.....	42
Okul.....	43
Okulun Geleceği.....	45
Kültür	49
Örgüt Kültürü	50
Örgüt Kültürünü Oluşturan Temel Unsurlar.....	52
Değerler	53
Normlar	53
İnançlar (Varsayımlar/Sayıtlılar).....	54
Adetler	54
Seramoniler ve Törenler	54
Semboller	54
Dil.....	55
Hikâye ve Masallar	55
Kahramanlar	55
Okul Kültürü.....	56
Demokrasi.....	57
Okul Kültüründe Demokrasinin Gelişmesinde Rol Alan Aktörler.....	59
Okul Kültüründe Demokrasinin Uygulama Alanları.....	64
Kaynakça.....	72
Yazar Hakkında.....	76

BÖLÜM 4
AİLEDE DEĞERLER EĞİTİMİ VE PROGRAM İHTİYACI
(*syf: 77-94*)

Giriş.....	78
Aile	78
Okulda Yürütülen Değerler Eğitimi Sürecinde Ailenin Yeri ve Önemi.....	79
Ailenin Değerler Eğitimi Sürecindeki Görev ve Sorumlulukları.....	85
Değerlerin Ailelere Öğretilmesinde Program İhtiyacı	87
Sonuç.....	88
Kaynakça.....	91
Yazar Hakkında.....	94

BÖLÜM 5
TOPLUMSAL YAŞAM VE DEĞERLER
(*syf: 95-114*)

Giriş.....	96
Sosyoloji (Toplumbilim).....	96
Toplum.....	98
Toplumsallaşma (Sosyalleşme).....	99
Toplumsal Kontrol Mekanizmaları.....	100
Toplumsal Açından Değerler	101
Toplumsal Yaşam, Değerler ve Aile	104
Toplumsal Yaşamda Değerler ve Öğretmenlerin Rolü	106
Toplumsal Yaşamda Değerlerin Önemi ve Gerekliliği	107
Sonuç.....	109
Kaynakça.....	111
Yazar Hakkında.....	114

BÖLÜM 6
ÇEVRESEL DEĞERLER VE EĞİTİMİ
(syf: 115-140)

Giriş.....	116
Çevre.....	117
Çevre Sorunları	118
Çevre ve Tutumlar	119
Çevre ve Değerler	121
İnsan-Merkezci Çevre Etiği	124
Çevre Merkezci Çevre Etiği	126
Çevresel Değerlerin Eğitimi.....	132
Kaynakça.....	137
Yazarlar Hakkında.....	140

BÖLÜM 7
MEDYA VE DEĞERLER
(syf: 141-190)

Giriş.....	142
Medya ve Değerler	142
Medya, Denetim ve Özgürlük	172
Medya Okuryazarlığı Dersi.....	176
Sonuç.....	178
Kaynakça.....	180
Yazar Hakkında.....	189

BÖLÜM 8

DEĞER EĞİTİMİNDE GÜNCEL OLAYLAR İLE BELİRLİ GÜN VE HAFTALARDAN YARARLANMA

(syf: 191-210)

Giriş.....	192
Değer Eğitiminde Güncel Olay Öğretimi	192
Değer Eğitiminde Güncel Olaylardan Yararlanmaya Yönelik Etkinlikler.....	194
Değer Eğitiminde Belirli Gün ve Haftalardan Yararlanma.....	196
Değer Eğitiminde Belirli Gün ve Haftalardan Yararlanmaya Yönelik Örnek Etkinlikler.....	202
Değer Eğitiminde Güncel Olaylardan Yararlanmaya Yönelik Örnek Ders Planı.....	203
Sonuç.....	208
Kaynakça.....	209
Yazarlar Hakkında.....	210

BÖLÜM 9

KARAKTER EĞİTİMİNDE VATANDAŞLIK EĞİTİMİNİN YERİ VE ÖNEMİ

(syf: 211-226)

Giriş.....	212
Karakter ve Karakter Eğitimi	212
Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi.....	214
Karakter Eğitimi ve Vatandaşlık Eğitimi İlişkisi	218
Sonuç.....	222
Kaynakça.....	223
Yazar Hakkında.....	225

BÖLÜM 10

VATANDAŞLIK, DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİNİN GEREKLİLİĞİ

(syf: 227-242)

Giriş.....	228
Demokrasi	228
Demokrasi ve Eğitim	229
Vatandaşlık	232
Vatandaşlık ve Eğitim	233
Vatandaşlık, İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitiminin Gerekliliği	236
Sonuç.....	238
Kaynakça.....	239
Yazarlar Hakkında.....	241

BÖLÜM 11

DEMOKRATİK VATANDAŞLIK VE ÇOCUK HAKLARI EĞİTİMİ

(syf: 243-268)

Giriş.....	244
Çocuk.....	244
Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi.....	246
Sözleşmenin Yapısı	248
Sözleşmede Yer Alan Çocuk Hakları.....	249
Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Temel İlkeleri	254
Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Önemi.....	258
Çocuk Hakları Eğitimi	259
Kaynakça.....	265
Yazarlar Hakkında.....	267

BÖLÜM 12
TARİH EĞİTİMİ VE DEĞERLER
(syf: 269-286)

Giriş.....	270
Duyuşsal Öğrenme Alanı ve Değer	271
Değer Eğitimi.....	272
Değer Eğitiminin Önemi	273
Tarih Eğitimi ve Vatandaşlık Eğitimi.....	274
Tarih Eğitimi ve Değerler	275
Tarih Derslerinde Değer Eğitimiyle İlgili Etkinlik ve Yaklaşımlar	276
Sonuç.....	280
Kaynakça.....	284
Yazar Hakkında.....	285

BÖLÜM 13
İLKOKUL YURT BİLGİSİ, TOPLUM VE ÜLKE İNCELEMELERİ VE
SOSYAL BİLGİLER DERSLERİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA
DEĞER VE DEĞERLER EĞİTİMİ
(syf: 287-322)

Giriş.....	288
1926 Yurt Bilgisi Dersi (Yurttaşlık Bilgisi) Öğretim Programı	290
1930 Yurt Bilgisi Dersi (Yurttaşlık Bilgisi) Öğretim Programı	291
1936 Yurt Bilgisi Dersi (Yurttaşlık Bilgisi) Öğretim Programı	293
1948 Yurt Bilgisi Dersi (Yurttaşlık Bilgisi) Öğretim Programı	295
1962 Toplum ve Ülke İncelemeleri Dersi Öğretim Programı	298
1968 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı	301
1998 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı	308
2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı	311
Sonuç.....	316
Kaynakça.....	319
Yazarlar Hakkında.....	321

BÖLÜM 14
DEĞER KAZANDIRMADA ÖRNEK OLAY İNCELEME YÖNTEMİ
(syf: 323-338)

Giriş.....	324
Örnek Olay İncelemesi	325
Örnek Olay İncelemesi Yönteminin Faydaları	325
Örnek Olay İncelemesi Yönteminin Sınırlılıkları	326
Örnek Olay İncelemesi Yönteminin Etkili Kullanımına Yönelik Öneriler	327
Örnek Olayların Türleri	328
Örnek Olay Kaynakları.....	328
Örnek Olay İncelemesi ve Değer Kazandırma	330
Değer Kazandırmada Kullanılacak Örnek Olaylar	331
Sonuç.....	334
Kaynakça.....	335
Yazar Hakkında.....	338

BÖLÜM 15
SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE DEĞER EĞİTİMİ ETKİNLİK
ÖRNEKLERİ: İLKOKUL 4. SINIF
(syf: 339-366)

Giriş.....	340
Değerler Eğitimi	340
Değerlerin Gizli Öğretimi (Örtük Program).....	341
Ahlaki İkilem Tartışması.....	343
Bütüncül Yaklaşım: Adil Topluluk Okulları	344
Eylem ve Gözlem Yoluyla Öğrenme Yaklaşımı	345
Etkinlik Örnekleri	346
Sonuç.....	364
Kaynakça.....	365
Yazar Hakkında.....	366

BÖLÜM 16
HAYAT BİLGİSİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ
(syf: 367-389)

Giriş.....	368
Hayat Bilgisi ve Değerler Eğitimi	370
Sonuç.....	384
Kaynakça.....	387
Yazar Hakkında.....	389

1. BÖLÜM

DEĞERLİ BİR KAVRAM OLARAK “DEĞER VE DEĞERLER EĞİTİMİ”

Prof. Dr. Kadir ULUSOY
Prof. Dr. Ali ARSLAN

Başarılı bir insan olmaya çalışmayın, değerli bir insan olmaya çalışın. Başarılı bir insan, hayattan verdiğiinden fazlasını alır, değerli bir insan ise hayattan aldığından fazlasını verir.

Albert Einstein

Bu kitap bölümünün sonunda aşağıdaki bilgileri kazanmanız beklenmektedir:

- ✓ Değerin tanımını öğreneceksiniz.
- ✓ Değerin önemini kavrayacaksınız.
- ✓ Değer eğitiminin önemini açıklayabileceksiniz.
- ✓ Değer eğitimi sayesinde nelerin olabileceğini açıklayabileceksiniz.

Giriş

Ülkemizdeki okullarda değerler ve değerler eğitimi konusu 2004 yılından sonra planlı şekilde ele alınmaya başlamıştır. Ancak, okullarda pek çok sorunun olması değerler ve eğitimi konusunda yapılacak çalışmaların önündeki engeller olarak durmaktadır. Eğitim-öğretim alanında henüz temel sorunlar çözülmemişken Milli Eğitim Bakanlığı yetkililerinin değerler eğitimi konusunda yinede gayret göstermeleri okullarda istenilen düzeye gelmese de değerler ile ilgili çalışmaların yapılıyor olması önemli bir husustur.

Günümüz Türk toplumunda, Türk insanının hayatına yön veren değerler, geçmişten günümüze değin sürüp gelmekte olan geleneksel değerlerle sanayi toplumunun değerlerinin karışımından oluşmuştur. Toplumsal kültürümüzde önem arz eden değerler denilince aileye önem, din, dindarlık, vatanseverlik, hayırseverlik, yardımlaşma, ordu, kanaatkârlık, gibi diğerler sayılabilir. Sanayi toplumunun toplumsal hayatımızda ön plana çıkardığı değerler arasında ise bilim, bireycilik, rekabet, kuşkuculuk, yenilikçilik, gibi değerler sayılabilir (Tezcan, 2011;268, 269).

Toplumsal yapı içinde, toplum hayatını düzenleme aracı olma rolü icra eden değerler, genel ve soyut bir karaktere sahiptir. Toplumsal hayata yansımaları ise toplumsal norm ve toplumsal kurallarla olur (Tezcan, 2011; 266). Toplumsal değerler bir bakıma toplumsal kurumların da temelini oluşturur. Zira değerler insanın insanla, insanın nesnelere ve insanın topyekûn topluyla ilişkilerine yön veren kuralların özünü oluştururlar. Bu toplumsal norm ve kurallar da toplumsal kurumları şekillendirirler. Toplumsal kurumlar ise toplumsal yapının ana bileşenleridir. Özetle bireylerce paylaşılan değerler ve normlar, toplumun varlığı, devamlılığı ve sağlığı açısından, yadsınamayacak derecede büyük önem taşır (Haralambos, 1987: 7). Temel değerler arasında rekabet, dayanışma, bağımsızlık, sadakat, dürüstlük, doğruluk, namus, vatan sevgisi, başarı, bireysel başarı, cömertlik, mahremiyet, gibi olgular sayılabilir.

Özellikle Türkiye’de 2004 yılından itibaren öğretim programlarında açıkça bahsedilmeye başlandıktan sonra üzerinde birçok çalışma yapılan bir kavram haline gelen “değer” ile ilgili birçok tanıma rastlamak mümkündür.

İyi-kötü, istenilen-istenilmeyen, olumlu-olumsuz, beğenilen-beğenilmeyen, arzu edilen-arzu edilmeyen vb. kabul edilen ve edilmeyen davranışları değerler ile ifade etmek mümkündür.

Değer Nedir?

Değerler birey, grup ya da toplum tarafından önem atfedilen, çoğunluk tarafından kabul gören, beğenilen, istenilen şeyler değer olarak tanımlanabilir (Haralambos, 1987; 6). Değerler bir bakıma bireylerin öteki insanların, toplumsal olguların ve şeylerin değerlerini ölçmede kullandıkları ölçütlerdir. Birey, grup ya da toplum tarafından paylaşılır, ciddiye alınır, coşkularla birlikte bulunur ve öteki nesnelere soyutlanabilirler. Neyin iyi neyin kötü, neyin güzel neyin çirkin, neyin doğru neyin yanlış olduğuna dair kararlarımızı değerlerin kılavuzluğunda veririz.

Değerler, bireyin ya da diğer sosyal varlıkların hayatına yol gösterici ilkeler olarak hizmet eden, önem düzeyleri farklılık gösteren, ilgili durumlar ötesinde arzu edilen amaçlardır (Schwartz, 1994).

Ulusoy (2007) değer; bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet, yüksek ve yararlı niteliktir. Değer kavramı felsefe, psikoloji, sosyoloji başta olmak üzere; matematik, iktisat, dini bilimler ve tarih gibi birçok bilim alanında kullanılmaktadır. Sosyal bilimler açısından değerleri bu kadar önemli kılan insan davranışlarını ele alıyorsa ve yorumluyor olmasıdır, derken;

Tezcan (2011;266) değerler, en değer yüklü sosyolojik kavramlardan bir tanesidir. Sosyoloji bilimi özellikle değerlerin tanımlanması, ortaya çıkışı ve yerine getirdiği işlevler ile yakından ilgilenir, der. Sosyolojik açıdan, insanların istenilen hedefler ve sonuçlara dair vardıkları standart yargılar şeklinde de tanımlanabilen değerler, kendimiz ve öteki insanlara dair yargılarımızın genel ölçütlerini oluşturur (Arslan, 2013; 19). İnsan ve toplum hayatında böylesine büyük bir önem teşkil eden değerler, bireylerin davranışlarına yön veren kuralları şekillendirilmesinde belirleyici rol oynar.

Daha net bir anlatımla değerler, toplumsal normların ya da toplumsal kuralların temelini de oluşturmaları sebebiyle, bir nevi toplumsal denetim aracı olarak görev icra eder. Toplumsal normlar ve toplumsal değerler toplumdaki topluma ve kültürden kültüre farklılık gösterebilir. Bir başka ifadeyle her toplum ve kültürün farklı ve kendine özgü değerleri vardır. Bazı toplumlarda rekabet önemli bir değer olarak karşımıza çıkarken, öteki bazı toplumlarda dayanışma ve işbirliği bireylerin hayatında belirleyici bir değer olarak görülebilir. Örneğin, sanayileşmiş Batı toplumlarında bireysel başarı ve materyalizm en önemli toplumsal değerler arasında yer alır. Bireysel başarı da genellikle sahip olunan materyalin nitelik ve niceliği ile ölçülür (Haralambos, 1987;6).

Değerler kavramı insanlar tarafından, diğer kavramlarla bir araya getirilmiş olarak, günlük hayatta sıkça kullanılır. Genellikle de insanlar kullandıkları bu kavramların gerçek anlamlarının ne oldukları fazlaca düşünmeden ve sorgulamadan kullanırlar. Örneğin, geleneksel değerler, insani değerler, yüce değerler, aile değerleri, ahlaki değerler, Amerikan değerleri gibi (Newman, 2012; 19).

Aydın (1991)'in da vurguladığı gibi en genel tanımıyla değerler, nesne, birim ve davranış kalıplarına yüklenmiş bir şey, nispi bir kıymettir. İnsanla ilgili olmakla birlikte insanı aşan bir yönü olan değerler köklerini iki temel kaynaktan alır: Dış kaynaklar ve iç kaynaklar. Dış kaynaklar, toplumun tarihinin derinliklerinden süzülerek gelen kültürel zenginliklerdir. İç kaynakların kökü ise bizatihi bireyin kendinde saklıdır. Bireyin insan olarak sahip olduğu meziyetleri, kişiliği, karakteri gibi unsurlar da değerlerin şekillenmesinde önemli rol oynar (Tezcan, 2011;267).

Genel olarak ele alındığında değerler, yüksek değerler ve araç değerler şeklinde iki gruba ayrılır. Araç değerler, içinde bulunulan toplumsal şartlarla da yakından bağlantılı olarak bireylerin çıkar ve yararları ile ilgili olan değerlerdir. Yüksek değerlerde ise bireylerin kişisel çıkarlarından ziyade, ortak toplumsal menfaatler ön planda olup, toplumdaki bireylerin çoğunluğu tarafından saygı ve ilgi gösterilir (Aydın, 1991; 165). Toplum hayatının düzene konulmasında hayati derecede önemli roller üstlenen yüce değerler, toplumun sağlığı açısından çok büyük öneme sahiptirler. Böylesi değerlerin olmadığı toplumlarda kaos, karmaşa ve düzensizlik kaçınılmaz bir son olur (Haralambos, 1987;7). İnsan ve toplum hayatı açısından bu derece büyük önem teşkil eden değerlerin dört temel özelliği şöylece sıralanabilir (Tezcan, 2011; 267):

1. Grubu oluşturan bireylerce üzerinde uzlaşmıştır. Bireylerin yargısından bağımsız olarak vardır. Grup üyeleri tarafından paylaşılır.
2. Bireylerce ciddiye alınırlar. Gerekliliğine dair yüksek bir inanç beslenir. Temel toplumsal ihtiyaçları karşılamada önemli görevler icra ettikleri düşünülür.
3. Coşkularla bir arada bulunup, duygu ve heyecanlara hitap ederler. İnsanlar inandıkları bu yüce değerler uğruna büyük öz verilerde bulunmaya ve hatta gerektiğinde canlarını vermeye hazırdırlar.
4. İnsan zihninde yer etmiş toplumsal ve kültürel soyut olgular olup, öteki nesnelere soyutlanabilirler.

Kuçuradi (1998)'ye göre; değer yani bir şeyin değeri, onun kendisiyle aynı cinsten olan şeyler arasındaki yeridir. Değerler ise var olan şeyler imkânlardır, insanın değeri başka insanların değerleri başkadır. Değerler, insana özgü, insanı insan yapan ve onu diğer canlılardan ayıran bir nitelik taşır. Ayrıca değerler, insanın amaçlarına uygun tarzda kendini gerçekleştirebilecek duruma gelmelerine, yardımcı olur.

Değerler, belirli bir durumu bir diğerine tercih etme eğilimi olarak da tanımlanmaktadır. Değerler, davranışlara kaynaklık eden ve onları yargılamaya yarayan anlayışlardır. Değerler, ayrıca bireylerin neyi önemli gördüklerini tanımlayarak; istekleri, tercihleri, arzu edilen ve edilmeyen durumları gösterir.

Değerler, toplumun sosyo-kültürel öğelerine anlam veren en önemli ölçütlerdir. Bu nedenle, toplumsal kişi ve bu kişinin davranış örüntüleri sosyolojik incelemelerin başlangıç noktasını oluşturur. Kültürel öğeleri göz ardı eden her yaklaşım, yaşanmakta olan toplumsal süreçleri anlamaktan ve açıklamaktan uzak kalacaktır (Özensel, 2003).

Değerler, kişi ya da toplumları birbirinden ayıran önemli duyguların oluşturduğu kavramlar olarak da kabul edilmektedir. Temelde varsayılan düşünce, duygulardır. Bunlar, insanların tutum ve hareketleri bakımından birer standart olarak kabul edilmekte ve insanın değerleri, tutumları eylem ve davranışları belirli ölçüde müesseseleşmiş, ahlakî ve dinî değerler birbiriyle iç içe girmiş durumdadır (Dönmezer, 1990).

Değerler, toplumca en iyi, en doğru, en faydalı ve en yararlı olduğu kabul edilen şeylerdir. Bunlar, insanların kişisel istekleri ya da beğenileri olmayıp, grupların ya da toplumların kabul ettikleri, herkes için iyi, herkes için arzulanır olma özelliğine sahip ve toplumlar arası da geçerliliği olan özelliklerdir (Silah, 2005).

Değerler; genelde inanılan, arzu edilen ve davranışlar için bir ölçüt olarak kullanılan olgulardır. Değer, belirli bir durumu bir diğerine tercih etme eğilimi olarak tanımlanmakla beraber, davranışlara kaynaklık eden ve onları yargılamaya yarayan anlayışlar olarak da gösterilmektedir. Değer, bireylerin topluma uyumunu sağlayan standartlardır. Bu bağlamda değerler, bilinçli ve amaçlı davranışın genel ölçütü olup sosyal eylemde bulunan bir kişinin sosyal olarak kabullenilebilen olgu ve istekleri için temel atıf noktası görevini görmektedir (Özensel, 2003).

Değerler, toplumun ulaşmak istediği hedefler, arzu ettiği güzel tutum ve davranışlardır. Değerler; toplumun mevcudiyeti, beraberliği, işleyişi ve devamlılığı için, toplumun neredeyse tamamı tarafından tasdik edilmiş temel kaide ve kurallardır. Toplum tarafından doğruluğu onaylanmış kural ve kaideler olarak kabul edilen değerler, toplumdaki ideal olan düşünce ve davranış kalıplarını ortaya koyar. Değerler, toplum yaşamının ilham kaynağı olduğu gibi aynı zamanda anlamıdır da. Toplumda güzel düşüncelerin ve davranışların yaygınlaştırılması, kötü ve olumsuz düşünce ve davranışların ise, iyi ve olumlu düşünce ve davranışlara dönüştürülmesinin sağlanmasının temelinde değerler eğitimi yatmaktadır.

Değerler, inancın dini ve ahlaki alanlarını içerir. Değerler, aynı zamanda yaşamlarımızı nasıl devam ettirdiğimizi, düzenlediğimizi ve yaşadığımız deneyimler ile ilgili görüşleri işaret eder. Değerler bilgi, duygu ve davranışlarımızla ilgilidir (Powney vd., 2004). Sosyal bir varlık olan insanoğlu diğer insanlarla çeşitli nedenlerle bir arada yaşamak zorundadır. İnsanoğlunun bir arada yaşamasını olanaklı kılan birtakım toplumsal, siyasal, ahlaki ve kültürel ilke ve kurallar söz konusudur. Bu ilke ve kurallar toplum üyelerinin çoğunluğu tarafından benimsenerek kabul görürler. Toplumun çoğunluğu tarafından benimsenerek yaşatılan bu genel ilke ve yargıların önemli bir bölümünü toplumsal değerler oluşturmaktadır (Yalar, 2010).

Değer; bireyin ve toplumun yaşama kalitesini ve motivasyonunu arttıran, bireyin ve toplumun mutluluğunu temel alan kurallar sistematığıdır. Toplumun üzerinde hemfikir olduğu ve uzun bir süreçte oluşan standartlar bütünüdür. Zaman içerisinde toplumsal ve bireysel değerler değişim geçirebilmektedir (Aktepe, 2010). Değişim ve gelişimin baş döndürdüğü günümüz dünyasında, toplum hayatımızı olumsuz yönde etkileyen birçok unsurun oluştuğunu da görmemiz gerekmektedir. Sosyal, siyasal ve ekonomik ve kültürel alanlarda birçok gelişmeler söz konusuysen, bir ahlaki çöküşün de olduğunu fark etmemiz de aile ve toplum hayatı açısından fayda vardır.

Günümüzde birçok teknolojik gelişmeler olmakta, toplumlar zenginleşmekte, sosyal ve bilimsel ilerlemeler olmaktadır. Bütün bu kalkınma ve gelişmelere rağmen, toplumlarda ahlaki sorunlarda giderek bir artış söz konusudur. Bu sorunlar ise değerler ve eğitimi konusuyla doğrudan ilişkilidir. Bu nedenden dolayıdır ki okulda, ailede ve toplumda değerler ve eğitimi ile ilgili konular gündeme gelmektedir. Özellikle değerlerin eğitimi konusunda aileden sonra okullara da büyük görevler düşmektedir. İlköğretim Programında (M.E.B., 2009) değerlerin özellikleri şöyle sıralanmıştır:

- ✓ Değerler toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.
- ✓ Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.
- ✓ Sadece bilinç değil duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır.
- ✓ Değerler bireyin bilincinde yer alan ve davranışı yönlendiren güdülerdir.
- ✓ Değerlerin normlardan farkı normlardan daha genel ve soyut bir nitelik taşımasıdır. Değer normu da içerir.